

במרחשון, ובינונית בשבעה עשר בו, ואפילה בעשרים ושלושה בו.

רבי יוסי אומר: הבכירה בשבעה עשר במרחשון, ובינונית בעשרים ושלושה בו, ואפילה בראש חודש כסלו.

וכן היה רבי יוסי אומר:

אין היחידין מתענין שני וחמישי ושני⁽³⁾ כשאיין יורדים גשמים עד שיגיע ראש חודש כסלו, שהוא הזמן האחרון של ירידת הגשמים.

ואמרינן עלה דההיא ברייתא:

בשלמא זמן רביעה ראשונה נפקא מינה לישאל "ותן טל ומטר" בברכת השנים.

הגשמים" ולא אמר "עד הגשם", לרבות הוא בא, שיהא אסור עד הגשם ממש, ובסברא זו נחלקו רבן שמעון בן גמליאל וחכמים.

א-ג מיתבי מהא דתניא בתוספתא בתענית:

איזוהי זמנה של רביעה? (1)

הרביעה הבכירה — בשלושה במרחשון.

בינונית — בשבעה בו.

אפילה [הרביעה האחרונה] (2) — בעשרים ושלושה בו,

דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר: הבכירה בשבעה

הקציר בפועל, ולא עד שיגיע זמן הקציר וכמבואר במשנה, משום "דבגשם משום דידעינן זמנה של רביעה וכדתיניא בסמוך אזלינן בתריה, אבל קציר לא ידעינן זמניה, שהכל הוא לפי הארצות שיש מבכרות ויש מאחרות הילכך כיון דלא ידעינן זמנה על כרחין אית לן למיזל אחר קציר ממש".

1. וכולן קרויות "יורה", ראה תענית ו א.

2. כלומר: הרביעה המאחרת, כמו [סוף פרשת וארא] "כי אפילות הנה", ופירש רש"י שם "מאוחרות".

3. כתב הר"ן: אין היחידין מתענין, תלמידי חכמים המתענין ומתפללין על הגשמים; והם קודמים להתענות שלש תעניות על הגשמים, קודם שגוזרים בית דין תענית על הציבור, ראה תענית י א במשנה ובגמרא שם.

המפרשים כן במשנה לעיל סא ב], שאם לא כן מה איכפת לן אם יוכל לדחותו ואין להתחלתו זמן קבוע, הרי סוף סוף להמשכתו יש זמן קבוע, ולמה לא נאמר ש"עד שיהא" היינו עד שיצא; וראה שם שלא ניחא לו בפירוש הר"ן כאן, משום "שאם כן אין זה ענין לדינא דמתניתין [לעיל סא ב] דבכל גוונא אסור עד שיגיע", ודבריו צריכים תלמוד, שהרי דין המשנה דלעיל ודין המשנה כאן לדעת הר"ן הכל דין אחד הוא, שאין אדם אסור עצמו בדבר שאינו קבוע.

וכיון ב"קרן אורה" לדברי המאירי, שכתב על הירושלמי "ולענין ביאור מיהא נראה משם כפירוש שני שפירשנו באין זמנו קבוע, רצה לומר, שהרי יכול לדחות את הזמן, שאם בהמשך הזמן הרי זמנו קבוע".

ה. הר"ן הוסיף לבאר, שאף על פי שבדבר שאין להתחלתו זמן קבוע, אנו אומרים שנתכוין לזמנו של אותו דבר ולא עד שיהא בפועל, בכל זאת כשאמר "עד הקציר" הרי הוא אסור עד

וזמן רביעה שלישית נפקא מינה להתענות היחידים, שאם לא ירדו גשמים עד זמן רביעה שלישית אפילו פעם אחת, מתענין היחידין שני וחמישי ושני. (4)

אלא זמן רביעה שניה — למאי נפקא מינה? ואמר רבי זירא:

נפקא מינה לנודר עד הגשמים שהוא אסור עד רביעה שניה, כמו ששינונו במשנתנו. (5)

ואמרינן עוד עלה: כמאן אזלא הא דתניא [כדעת מי היא הברייתא הבאה]:

רבן שמעון בן גמליאל אומר:

גשמים שירדו שבעה ימים זה אחר זה, אתה מונה בהן — לענין נודר — רביעה ראשונה ושניה; כמאן? כרבי יוסי היא —

כי לרבי מאיר הרי יש בין רביעה ראשונה לרביעה שניה פחות משבעה ימים, ואילו לרבי יהודה יש ביניהם יותר משבעה ימים. (6)

וקא סלקא דעתין שהברייתא הזו עוסקת בנודר שאמר "עד הגשם" כי זה דרך הנודרים. והשתא תיקשי לרבי זירא, כי אם תמצוי לומר שבאומר "עד הגשם" אפילו רבנן מודו שאין הדין תלוי בירידת הגשמים אלא בזמן ירידת הגשמים, אם כן למאי נפקא מינה אנו אומרים שכלול בירידה הראשונה גם רביעה שניה, והרי ודאי שזמן רביעה שניה כבר הגיע.

ומשינוין: **ההוא ברייתא עוסקת בדאמר "עד הגשמים", ולדעת רבנן זמן איסורו נשלם בירידת הגשמים ממש.**

ואמר להם רבן שמעון בן גמליאל: באופן זה — שירדו הגשמים שבעה ימים בזה אחר

4. רש"י תענית ו א.

5. לכאורה צריך ביאור, שמסתמא ברייתא זו היא כחכמים במשנתנו, ואם כן מאי נפקא מינה מתי הוא זמן רביעה שניה, כיון שהדין תלוי בירידת גשמים ממש.

ויש לומר, שאפילו ירדו גשמים שני פעמים, אין זה נקרא "רביעה שניה" אם לא הגיע זמנה; וכן נראה מלשון הר"ן במשנה "עד שתוד רביעה שניה, שלשה זמנים הן של גשמים".

ומה שכתב הר"ן לנודר "עד הגשמים" אין כוונתו שאמר "עד הגשמים" דוקא, כי אדרבה דרך הנודרים לומר "עד הגשם", אלא כוונתו שאסר את עצמו עד הגשמים בלשון "עד הגשם" או "עד הגשמים".

6. ואם תאמר: והרי דעת רבן שמעון בן גמליאל

היא [כמבואר במשנתנו], שאין נפקא מינה בירידת הגשמים עצמם אלא בזמן הירידה, ואם כן מה לי אם אני מונה בהם רביעה שניה מה לי אם אין אני מונה בהם רביעה שניה, והרי סוף סוף זמן רביעה שניה ודאי הגיע כבר!?

פירש הר"ן: רבן שמעון בן גמליאל לדבריהם דרבנן הוא שאמר: לפי דעתי אין קפידיא בנודר בירידת הגשמים עצמן כלל אלא בזמן; אבל לפי שיטתכם, אף שאתם מקפידים על ירידה ממש, בכל זאת תודו לי, שאף על פי שתחילת ירידתן היתה מתחילת רביעה ראשונה ולא פסקו, אפילו הכי, כיון שנמשכו עד רביעה שניה תורת רביעה שניה עליהן, וכבר כלה זמן נדרן.

אפילו אם היה עומד בתחילת השנה, והיה מקום לומר שלא נתכוין לאסור על עצמו יותר מאשר שנים עשר חודש שברוב שנים, וכוונתו במה שאמר "השנה" היינו "שיעור שנה" שהיא שנים עשר חודש, קא משמע לן שהיות ואמר "השנה" נתכוין לאסור את עצמו בשנה זו עד סופה.⁽⁹⁾

ואם אמר: "קונם יין שאני טועם עד ראש חודש אדר", הרי זה אסור עד ראש חודש אדר ראשון.

ואם אמר: "עד סוף אדר", הרי זה אסור עד סוף אדר ראשון,⁽¹⁰⁾ ובגמרא יתבאר טעם הדין ש"אדר" מתפרש לאדר ראשון.

זה — אף לפי דעתכם אין לאוסרו אלא עד זמן רביעה שניה, כי הרביעה השניה נקשרה ברביעה הראשונה.⁽⁷⁾

מתניתין:

מי שאמר: "קונם יין שאני טועם השנה"⁽⁸⁾

ונתעברה השנה, הרי זה אסור בה ובעיבורה של השנה.

ולא רק כשהיה עומד באמצע השנה, כי אז פשיטא שהוא אסור עד סוף השנה; אלא

לשנה זו שהוא נודר בה, אם כן אין כוונתו אלא לשנה פשוטה כרוב השנים, ולכן אפילו אם נדר בשנה מעוברת ואפילו אם נוהג הוא את איסורו בשנה מעוברת, אין הוא צריך לנהוג איסור אלא שנים עשר חודש בלבד.

וכתב הר"ן בסוף דבריו: "ואני חוכך עוד לומר, דאפי בנדר שנה אחת סתם אסור בעיבורה [אם מעוברת היתה השנה שנדר בה], דמסתמא "שנה זו" משמע, ואי פשע נמי קרוב אני לומר שאין לו תשלומין, דמהשתא חייל נדריה".

ונראה מלשונו של הר"ן כאן, שאינו חוזר בו ממה שאמר שיכול אדם לאסור את עצמו לשנה לא מוגדרת, ואם יאמר בהדיא שהוא אוסר את עצמו לשנה בלתי מוגדרת, באופן זה אכן יהא אסור שנים עשר חודש בלבד, אלא שסתם מי שאומר "שנה" כוונתו היא לשנה מיום שהוא עומד בה, והיות ויש חודש העיבור בתוך שנה זו, הרי שלא נשלמה שנה אלא כעבור שלושה עשר חודש; והר"ן ציין כאן למה שכתב לעיל ג ב בענין "בל תאחר" בניירות ראה שם.

10. כתב הר"ן שכן היא עיקר הגירסא; ויש

7. השמועה נתבארה על פי הפירוש שהסכים הר"ן; והר"ן הביא כאן עוד פירוש בחילוק שבין "עד הגשם" ל"עד הגשמים", ראה שם.

8. הגירסא היא על פי הרש"ש.

9. הר"ן ביאר כאן את דינו של האומר "קונם יין שאני טועם שנה" [שהוא אסור שנה שלימה מיום ליום], והיתה השנה שנדר בה שנה מעוברת, אם הוא אסור שנים עשר חודש או שלושה עשר חודש.

ומתחילה כתב הר"ן — וכן היא דעת הרשב"א — שבכי האי גוונא אינו אסור בעיבורה, [וכן כתב הר"ן לעיל סא א ד"ה ושמע, וראה שם בהערות].

והטעם בזה הוא, כי יכול אדם לאסור את עצמו לשנה לא מוגדרת, באופן שמוטל עליו חיוב לנהוג איסור לשנה, ואף שלכתחילה ודאי צריך לנהוג איסור מיד משום "בל תאחר", בכל זאת אם פשע ולא נהג איסור, צריך הוא לנהוג איסור בשנה אחרת.

היות ואיסורו הוא לשנה לא מוגדרת ולא

גמרא:

שנינו במשנה: עד ראש חודש אדר, עד ראש חודש אדר הראשון; עד סוף אדר עד סוף אדר ראשון:

הראשון". אבל אם רוצה לכתוב בשטר תאריך אדר שני, הרי זה כותב "אדר" סתם, דברי רבי מאיר.

רבי יהודה אומר:

אלמא, הרי מוכח בדעת התנא של משנתנו **סתמא ד"אדר" דקאמר** — אדר ראשון הוא.

אדר הראשון כותב "סתם", ואדר שני כותב "אדר תיניין [שני]".

ומשנתנו שמבואר בה ש"סתם" אדר הוא אדר ראשון, היינו כרבי יהודה דבריייתא.⁽¹¹⁾

אמר אביי:

סתם "אדר" פירושו אדר ראשון, והיות ואמר "אדר" ולא פירש איזה אדר, לכן מתפרשים דבריו לאדר ראשון.

אפילו תימא משנתנו רבי מאיר היא, שסתם "אדר" הוא אדר שני.

לימא, האם נאמר דמתניתין רבי יהודה היא הסובר סתם "אדר" אדר ראשון הוא?

דתניא:

הא — הבריייתא — **ידע דמעברא שתא** [ידע שהשנה מעוברת היא], ולכן אם רוצה לציין את אדר הראשון, יש לו לכתוב "אדר ראשון".

אם רצה אדם לכתוב בשטר תאריך של **אדר הראשון**, הרי זה **כותב** במפורש "**אדר**

"חודש העיבור", ולכן סתם "אדר" הוא אדר הראשון.

השני [הובא שם בשם הגר"א]: מחלוקתם היא בלשון בני אדם בלבד, [וראה עוד שם מה שהביא מדברי הירושלמי שהובאו בהגהות מיימוניות בהלכות מגילה אות ר].

ב. לשון התוספות בסוגיין הוא: "תדע — דחודש העיבור אדר ראשון הוא ולא אדר שני — שהרי אדר הראשון משלשים יום ושני מעשרים ותשעה, ועוד דמגילה ופורים בשני, אלמאראשון חודש העיבור", וכתבו כן לפי שיטת רבי מאיר; ונראה מלשונם שכתבו "תדע", שלגבי מגילה ופורים לא נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה, שאם לא כן אין להוכיח כדעת רבי מאיר מדבר שנחלק עליו רבי יהודה, [וראה היטב ב"ברכת כהן" שם, ובמה שהביא שם מדברי הירושלמי הנ"ל].

גורסים: "עד סוף אדר עד סוף אדר שני", וביאר הר"ן גירסא זו: דמשמע ליה דשני אדרים כחודש אחד הן, ולכן אם אמר "עד ראש חודש אדר", הרי הוא אסור עד ראש חודש אדר הראשון, ואם אמר "עד סוף אדר", הרי הוא אסור עד סוף אדר השני.

11. א. בספר "ברכת כהן" [חידושי הלכות על המועדים להגר"ב ש"דויטש שליט"א, סימן קט ג] הביא שני ביאורים במחלוקתם של רבי מאיר ורבי יהודה:

האחד [נראה מדברי התוספות כאן, שנדפסו בסוף הפרק]: דעת רבי מאיר היא, שאדר הראשון הוא "חודש העיבור" הנוסף בשנה מעוברת, ולכן סתם "אדר" היינו אדר שני, שהוא ה"אדר" שבכל השנים.

ואילו לדעת רבי יהודה: אדר השני הוא

היתה השנה מעוברת": **מכלל דרישא** [וכי אטו רישא] **לאו במעוברת עסקינן**, והרי בשנה שיש בה שני אדרים אנו עוסקים!?

אלא **שמע מינה**:

הא — סיפא של הברייתא — **דפשיטא** (1) **ליה דמעברא שתא** [פשוט לו שמתעברת השנה], ולכן אסור עד סתם אדר שהוא אדר שני כדעת רבי מאיר. (2)

הא רישא **דלא ידע** שתתעבר השנה, ולכן אינו אסור אלא עד אדר ראשון. (3)

הא — משנתנו — **דלא ידע** בשעת נדרו שתתעבר השנה, ולכן כשאמר אדר סתם היינו אדר הראשון. (12)

ב-ג ומסייעת הגמרא לדברי אביי: **והתניא** [בניחותא]:

אם אמר "עד ראש חודש אדר", הרי זה אסור עד ראש חודש אדר הראשון.

ואם היתה השנה מעוברת, הרי זה אסור עד ראש חודש אדר השני.

והרי תיקשי על לשון הברייתא בסיפא "ואם

ב. לשון הגמרא "הא — בברייתא דשטרות — **דידע דמעברא שתא**", משמע [לדעת הר"ן], שתאריך השטר ישתנה בהתאם לידיעותיו של בעל השטר, וזה דבר מחודש מאד.

1. לשון זה לא משמע כפירוש שנתבאר בהערה לעיל בדעת התוספות, שאין הדבר תלוי בידיעת הנודר; ומיהו בתוספות כאן משמע קצת שגירתם היא: רישא דלא ידע דמעוברת סיפא דידע דמעוברת.

2. ומה שאמרו בברייתא "ואם היתה מעוברת", היינו "אם ידע שהיתה מעוברת", רא"ש.

3. ראה בר"ן שביאר את הסוגיא לפי הגירסא השניה במשנה, שאם אמר עד סוף אדר הרי הוא אסור עד סוף אדר שני ומשום ששני האדרים יחד כחודש אחד הן, ראה שם ביאורו.

ותוכן הדברים הוא, שלפי רבי יהודה שני האדרים חודש אחד הם, ואם רוצה להזכיר בשטר ה' באדר שני יכול לכתוב ל"ה לחודש אדר, אלא שאם רוצה לציין כמה הוא לאדר שני צריך לכתוב אדר שני, וזה הוא כמשנתנו, אבל לרבי מאיר כיון שלדעתו כשרוצה להזכיר ה'

12. א. בפשוטו כוונת הגמרא היא, שלא ידע בשעת נדרו שקבעו בית דין לעבר את השנה, וכן הוא בהדיא בלשון הר"ן בעמוד ב' "שאם היה יודע בשעת נדרו שהיתה [מסתמא צריך לומר: שתהיה] שנה מעוברת, כי אמר עד אדר, עד אדר שני משמע".

ואולם לפי המבואר בתוספות בטעמו של רבי מאיר שהוא משום שאדר ראשון הוא חודש העיבור, אם כן לכאורה היה לנו לומר שאף אם לא ידע בשעת נדרו שתתעבר השנה, מכל מקום הוא הרי נתכוין ל"אדר" ולא לחודש העיבור, ויהיה אסור עד אדר שני!?

ולשון התוספות הוא: ומתניתין בשאינו יודע בעיבורה עד אדר; ומדברי ה"ברכת כהן" שם [אות א ד"ה ומבוארת, ראה שם בשם מהר"י מיניץ סימן ט], נראה בביאור שיטתם, שאין הדבר תלוי אם היה יודע בשעת נדרו שמתעברת השנה, אלא עיקר הדין תלוי במה שלא נתעברה השנה עד שכבר חל אדר, [ו"לא ידע", היינו שלא היה יכול לידע עד אדר] והסברא היא, דמאחר שכבר הגיע אדר קודם שעברו בית דין את השנה, כבר חל שם "אדר" על אדר הראשון, וכבר נשלם הזמן שקבע, [ראה שם עוד בשם הרא"ש במגילה ו ב].